

МАРИНА ЈАЊИЋ

МЕТОДИКА НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО ЗАВИЧАЈНОГ ЈЕЗИКА

АКАДЕМСКА СРПСКА АСОЦИЈАЦИЈА

МАРИНА ЈАЊИЋ
МЕТОДИКА НАСТАВЕ СРПСКОГ КАО ЗАВИЧАЈНОГ ЈЕЗИКА

Методика наставе српског као завичајног језика

Др Марина Јањић

Методика наставе српског као завичајног језика

Универзитетски помоћни уџбеник

Рецензент

Проф. др Стана Смиљковић

Издавач

Удружење Академска српска асоцијација Ниш

www.asasocijacija.com

e-mail: info@asasocijacija.com

Технички дизајн

Александар Новаковић

Тираж

100 примерака

Штампа

PUNTA DOO

ISBN 978-86-900376-0-5

Књига је резултат пројекта «Онлајн учење српског језика као завичајног», који се реализује у сарадњи Филозофског факултета у Нишу и удружење Академска српска асоцијација, а под покровитељством Министарства културе и јавног информисања и уз подршку Министарства просвете, науке и технолошки развој Републике Србије за 2017/18. године.

МАРИНА ЈАЊИЋ

**МЕТОДИКА
НАСТАВЕ СРПСКОГ
КАО ЗАВИЧАЈНОГ ЈЕЗИКА**

АКАДЕМСКА СРПСКА АСОЦИЈАЦИЈА
НИШ 2018

САДРЖАЈ

I	
УВОД	7
II	
ПРЕДМЕТНОСТ НАСТАВЕ СРПСКОГ ЈЕЗИКА	
У ИНОСТРАНСТВУ	9
II 1. Резултати истраживања	13
II 2. Темелјна методолошка питања наставе српског језика у дијаспори .	22
II 3. Завичајна педагогија.....	30
II 4. Које је завичајна настава српског језика у ширем смислу намењена?	31
III	
НАСТАВА СРПСКОГ ЈЕЗИКА У ИНОСТРАНСТВУ	
(У СРПСКИМ ШКОЛАМА)	36
III 1. Програмски садржај наставе српског језика у иностранству.....	36
III 2. Циљеви и задаци наставе српског језика у иностранству.....	37
III 3. Наставни програм за млађи узраст ученика	39
III 4. Наставни програм за средњи школски узраст ученика	42
III 5. Наставни програм за старији школски узраст ученика	46
IV	
ОНЛАЈН НАСТАВА СРПСКОГ ЈЕЗИКА ПУТЕМ СКАЈПА ЗА	
УЧЕНИКЕ СРПСКЕ ДИЈАСПОРЕ	50
IV 1. Организационе посебности наставе српског као завичајног.....	52
IV 2. Комуникацијски модели говорних вежби	57
IV 3. Језичке вештине: разумевање (слушање), читање, писање, говор.....	60
IV 4. Методичка упутства за реализацију наставе српског као завичајног.....	62
IV 4.1. Планирање наставе и непосредна припрема наставника.....	62
IV 4.2. Структура часова у настави српског језика као завичајног.....	65
IV 4.3. Уџбеници у настави српског језика као завичајног.....	69
IV 4.4. Сарадња са породицом ученика	70
IV 4.5. Настава српског језика као завичајног у комбинованој групи ученика.....	71

V	
НАСТАВА ЧИТАЊА И ПИСАЊА	
(ЋИРИЛИЦЕ И СРПСКЕ ЛАТИНИЦЕ)	72
V 1. Методичке посебности наставе (почетног) читања и писања.....	73
V 2. Распоред учења писама и слова	74
V 3. Структура наставе читања и писања.....	75
V 3.1. Предбукварски период – припремна настава.....	76
V 3.2. Букварски период – учење читања и писања	77
V 3.3. Послебукварски период	78
V 4. Групни поступак обраде слова	79
V 4.1. Ток часа обраде слова	
по монографском и групном поступку	79
V 5. Комплексни поступак обраде слова	81
V 6. Вежбе и задаци за подстицање вештина читања и писања.....	82
VI	
ЗАКЉУЧАК	83
VII	
ДОДАТАК	85
VII 1. Методичке апликације	86
VII 1.1. Празник „Младенци“ и падежни облици	86
VII 1.2. Обрада писаних (ћириличних) слова <i>J (j), K (k)</i> и <i>Ч (ч)</i>	91
VII 1.3. Обрада штампаних (ћириличних) слова	
<i>Ф (ф), Њ (њ) и Ц (ц)</i>	102
VII 1.4. Просторна оријентација.....	110
VII 1.5. Свети Сава, <i>Ради, на ћеш имати</i>	
(легенда о Св. Сави), перфекат	116
VII 1.6. Вук С. Караџић, <i>Девојка бржа од коња</i> , придеви.....	122
VII 1.7. Именичке заменице	126
VII 1.8. <i>Ј. Ј. Змај, Кажу ми, кажу</i> , именице	134
VII 1.9. Писање речце <i>ли</i> и речце <i>не</i>	140
VII 1.10. Посета Београду; У ресторану – лексика	149
VII 1.11. Обрада штампаних ћириличних слова	
<i>Ш (ш), Л (л) и Љ (љ)</i>	156
VII 1.12. Императив	163
VII 1.13. Презент	170
VII 1.14. Именице.....	176
VIII	
ИЗ РЕЦЕНЗИЈЕ	183
IX	
ИЗВОРИ И ЛИТЕРАТУРА	187

I УВОД

С обзиром на чињеницу да је број српских исељеника готово једнак броју Срба који живе у својој домовини (око шест милиона)¹, очигледна је потреба за организацијом српских школа у дијаспори. Будући да постоји јасно изражена потреба за неговањем српског језика и културе у земљама са значајнијим бројем српских миграната, основане су допунске школе на српском језику за Европу у сарадњи Републике Србије са владама и министарствима европских земаља које су подржале интеграцију ове наставе са националним школама. Резултат тога јесте све већи број допунских српских одељења у европским школама, али и потреба за стандардизацијом наставе српског језика за децу српских исељеника.

У сусрет овим променама, Завод за унапређење образовања и васпитања Републике Србије објавио је 2007. године *Посебан програм основног образовања и васпитања за децу наших грађана у иностранству*, по коме би требало реализовати наставу српског језика. На основу овог Програма, Завод за издавање уџбеника у Београду припремио је пратеће уџбенике који би били наставницима српског језика од велике помоћи у реализацији допунске наставе српског језика у иностранству. Након тога је 2009. године у Службеном гласнику бр. 30 објављен Правилник о остваривању образовно-васпитног рада у иностранству. Њиме се и законским путем уређује *Посебан програм основног образовања и васпитања у иностранству*, начин вођења евиденције и издавања јавних исправа, регулишу се посебни услови за српске наставнике у иностранству, начин исплате средстава за наставничке плате и друга питања од значаја за остваривање образовно-васпитног рада у иностранству.

Посебан наставни програм за српске школе у иностранству структуриран је интегрално, а чине га: циљеви и задаци наставних садржаја трију предмета: *Српски језик*, *Моја отаџбина Србија* и *Основи културе српског народа*, а додатно су предвиђене и *слободне активности*. Програм се реализује на три узрасна нивоа: млађем (први, други и трећи разред), средњем (четврти, пети и шести разред) и старијем (седми и осми разред). Важно је истаћи да се у

¹ Занимљив је податак да Срба има у чак 159 земаља света. Највећи „српски“ страни град је Чикаго у америчкој држави Илиноис у коме живи чак 400 000 Срба. У Бечу живи око 250 000 Срба (омиљена дестинација Срба за живот још од 19. века). У канадском граду Торонту живи око 80 000 Срба, док их у Немачкој има око 220 000, а у Аустралији око 200 000. Наши сродници радо бирају и Швајцарску за место живота и рада – 78 000, али и Италију у којој живи око 40 000 наших земљака, док их је у Француској регистровано око 20 000 (подаци доступни на адреси: <https://www.blic.rs/slobodno-vreme/vesti/srbi-van-srbije-koliko-nas-ima/x818lfz> посећено: 31. 1. 2018).

овим школама изводи наставни програм српског језика као матерњег. Ту се полази од претпоставке да су ученици који похађају допунске српске школе изворни говорници српског језика.

Међутим, овде се јавља нови проблем јер делегати српске дијаспоре из разних делова света наглашавају да деца наших исељеника данас представљају најчешће другу или чак и трећу генерацију миграната па им је језик земље у којој су рођени и у којој живе матерњи, док им је српски често и потпуно непознат. Штавише, нове генерације наше дијаспоре се српским језиком веома мало или нимало не служе (тј. не говоре њиме и не разумеју га). Наравно, има и оне деце у чијој се породици у иностранству говори српским језиком па су била у прилици да га, у мањој или већој мери, усвоје, науче и користе. Из тог разлога нису сва деца српских исељеника у могућности да прате програм српског језика као матерњег због чега је од стране дијаспоре било предлога да учењу српског језика треба приступити као настави страног/другог језика, а што је већ опробана формула англосасонских земаља (Велике Британије, Северне Америке, Канаде, Аустралије и Аргентине). Стандардизацијом оваквог програма за учење српског језика као страног било би омогућено стицање сертификата о владању српским језиком на одређеном нивоу, са којим би деци српских исељеника био олакшан повратак у матицу (сертификати су им потребни приликом нострификације диплома). Но, поставља се питање да ли је српски језик њима заиста страни? Да ли се можда може уврстити у категорију другог или нематерњег језика? Одговор на ово комплексно питање захтева студиозан приступ јер је утемељен пре свега на мотивима којима се нове генерације наших исељеника руководе приликом одлуке да изучавају српски језик. Јасно је, дакле, да велики број српске деце у дијаспори, која земљу свог рођења сматра отаџбином, а језик те земље матерњим, жели да учи српски језик и упозна се са српском културом из много дубљих порива но што су то пословни планови и економски интереси. Ти разлози су пре свега психолошке, а потом и социолошке, културолошке и етничке природе јер је једном остављени завичај у њиховом породичном сећању култно место, огњиште прадедова и земља њиховог порекла. У том смислу, њима није довољно само да овладају српским језиком као страним, већ је њихово интересовање кудикамо свестраније, дубље и дивергентније и усмерено је ка фолклору, традицији, вери (православљу), књижевности, музици, историји, географији, истакнутим личностима српске историје, науке и културе.

Чињеница је да већина српске деце није у могућности да похађа допунску школу на српском језику у којој се реализује настава српског језика као матерњег јер таквих школа у свету има веома мало. А чак и да их у њиховом граду и има, у случају непознавања српског језика она нису у могућности да прате и савладају наставне садржаје српског као матерњег.

Досадашња пракса показује да интересовање за учење српског језика не јењава. Напротив, оно се проширује! Супружници других националности не ретко изражавају жељу и потребу да уче српски језик како би остварили личнију међусобну комуникацију и породичну хармонију. Њихова деца у породици усвајају не само матерњи језик, већ директно долазе у контакт и са језицима порекла својих родитеља. На овај начин, језичко питање се само компликује код нових генерација наших исељеника.

Стога постоји реална потреба за организацијом специјализоване наставе српског језика која ће помирити поларизоване наставне концепте српског као матерњег и српског као страног у иностранству у виду једног новог и специфичног изданка завичајне педагогије – *методике наставе српског као завичајног*. Она је настала као одговор на многобројне захтеве и апеле српске дијаспоре да се њиховој деци омогући учење српског језика са циљем да остављени завичај и национално порекло не буду заборављени и како би неутажива дубинска потреба за упознавањем са прецима, коренима и пореклом била задовољена. Чињеница је да се и ван матице у многим домовима наших исељеника и даље светкују српски празници и поштују традиционални обичаји – онолико колико то околности дозвољавају. Како време одмиче, околности би свакако надвладале родољубље и сећања старијих претворила у заборав. Стога се успехом ове књиге може се сматрати само истинска промоција српског језика и нашег националног културног блага и у најзабаченијим деловима Европе и света у којима су наши сународници пронашли уточиште за себе и своје ближње.

II ПРЕДМЕТНОСТ НАСТАВЕ СРПског ЈЕЗИКА У ШКОЛАМА СРПСКЕ ДИЈАСПОРЕ

„Методика наставе српског језика и књижевности проучава и унапређује праксу и теорију наставе граматике и стилистике српског језика, књижевне уметности и научне мисли о њој, говорне културе и писмености“ (Николић 2006: 7). Методика се темељи на два основама: прва и основна предметност подразумева филолошку утемељеност, тј. познавање савремених лингвистичких и књижевних теорија из којих произилази наставно градиво које ће бити обрађивано у школама. Друга основна методичка поставка је професионална, односно, она произилази из тзв. образовних (педагошко-психолошких и дидактичких) дисциплина помоћу којих наставници српског језика овладавају наставничким компетенцијама, тј. стручним знањем о организацији и извођењу наставног процеса у складу са прописаним наставним циљевима и задацима.

Методика наставе српског језика и књижевности основна је научна дисциплина из чије прве тј. научне предметности произилазе њене две поддисциплине:

- А. *лингвометодика* (настава језика) и
- Б. *литерарна методика* (настава књижевности).

Надаље, лингвометодика се даље разгранавана на специјализоване гране, а то су:

1. методика наставе српског као матерњег,
2. методика наставе српског као страног,
3. методика наставе српског као нематерњег (другог) језика,
4. методика наставе српског као завичајног језика и
5. методика наставе српског као језика окружења и образовања.

Оно што је јединствено свим овим методичким гранама јесте настава српског језика, а разлике проистичу из специфичности њихових циљева и задатака. Кома је ова настава намењена? Шта су њени очекивани исходи? Које су претпостављене излазне компетенције? Где, како и зашто се оваква настава организује? – фактори су који уско спецификују ужу предметност и наставне садржаје сваке од наведених методичких грана.

И док је *методика наставе српског језика*, као базична научна теорија, оријентисана ка настави у основним и средњим школама у Србији и намењена домицилном становништву у циљу овладавања, усавршавања и неговања матерњег језика и културе усменог и писменог изражавања, остале њени огранци су – истина на различите начине – усмерени ка говорницима којима српски језик није (или није једини) матерњи језик (билингвалним говорницима).

Методика наставе српског језика као нематерњег усмерена је ка образовању националних мањина у Србији (којима је српски други језик) и бави се интерпретацијама језичких и књижевних наставних јединица. Ова настава изводи се у основним и средњим школама у пограничним областима и вишенационалним срединама у Србији (у Војводини, источној и јужној Србији).

Методика наставе српског језика као страног намењена је страном држављанима других националности, који из властитих политичких, економских, културолошких или личних интереса имају потребу или интересовање за изучавање српског језика. Методика наставе српског као страног језика заснована је на наставном подручју Српски језик (без књижевности). Ова врста наставе српског језика одвија се у специјализованим центрима за учење српског као страног при филолошким факултетима или језичким институтима у Србији.

Методика наставе српског као језика окружења и образовања бави се свим ученицима који су се стицајем околности нашли у ситуацији да своје школовање у једном тренутку треба да остваре у српским школама (то су пре

свега мигрантски ученици, али и деца странаца који из пословних разлога један одређени период проводе у Србији). Ови ученици долазе без познавања српског језика и специфичност ове наставе српског јесте да се она интегрише са садржајима који се интерпретирају целом одељењу по принципима рада у комбинованом одељењу (диференцирање задатака и индивидуализација наставе).

Методика наставе српског језика као завичајног намењена је деци српских исељеника која желе да науче српски језик из чистих родољубивих и националних побуда, сматрајући Србију земљом свога порекла, својим напуштеним завичајем. Ова настава се може изводити у посебним школама и курсевима у иностранству, али се може организовати у виртуелним учионицима при центрима за учење српског језика на филолошким факултетима² и језичким институтима у Срији, академским друштвима и асоцијацијама, а одвија се путем онлајн наставе (e-learning), односно у форми наставе на даљину путем скајпа. Ово је најекономичнији и најефикаснији начин да наставници из Србије подучавају децу српске дијаспоре у њиховим властитим домовима користећи се изузетним могућностима информационе технологије за формирање виртуелне учионице (или мањег одељења). Оваква настава српског језика је веома комплексна јер је утемељена на српској националној историји и српској културној баштини, тј. језик се учи у националном тематском оквиру.

Методика наставе српског завичајног језика (намењена нашој дијаспори)³ бави се учењем српског језика у специфичним околностима – остварује се у другачијем друштвеном и националном контексту, под другачијим околностима и у смањеном обиму, што битно утиче и на одређење њеног предмета и њених циљева и задатака. Наиме, неколика фактора битно одређују специфичност овог методичког подручја и то су:

- чињеница да се настава изводи ван наше земље у виду допунске наставе у школама или у форми онлајн курсева (учења на даљину уз помоћ ИКТ-а);
- неуједначени мотиви за учење српског језика (неко учи да би комуницирао са рођацима и пријатељима из Србије, а неко да би могао да прати актуелна дешавања у матици, неко да би изучавао културу, неко по наговору родитеља итд.);
- неуједначено је познавање српског језика са којим полазници почињу похађање курсева или допунских српских школа, тј. неизвесно је колико разумеју српски језик и служе се њиме, да ли се српским језиком (посебно: којим се његовим дијалектом) говори

² Филозофски факултет у Нишу веома успешно организује ову наставу у сарадњи са Канцеларијом за дијаспору града Ниша током академске 2014-2015. године.

³ Реч **дијаспора** (*расута семе*) грчког је порекла и означава припаднике једног народа који живе одвојено од матице.

- у њиховом дому, колико често долазе у посету рођацима у Србији, шта знају о српској култури и културној баштини;
- неуједначена узрасна доб полазника курса – за учење српског језика као завичајног опредељују се полазници од раног узраста (шест година) све до зрелог доба (30-40 година);
 - готово да је немогуће дефинисати (јер то је лично опредељење) статус српског језика у говорним навикама оваквих ученика и одговорити на питање да ли је деци наших исељеника српски језик: завичајни, наслеђени, породични, матерњи (ако се у кући говори српским језиком, а у друштву комуницира језиком те нације), или се он доживљава као други или страни језик; велики број деце српских исељеника својом домовином оправдано сматра земљу у којој су рођени и одрастају, а језик те нације као свој матерњи језик. Но, има и оне деце која говоре српским језиком и сматрају га својим другим матерњим језиком (поред језика земље у којој живе) па га желе надаље усавршавати. Реално је закључити да српски језик у таквом контексту има статус својеврсног *међујезика* који конотира емоционалну страну комуникације (љубав, носталгију, родољубље), даје осећај фамилијарне и изворне националне припадности те отвара нови културолошки квалитет у перцепцији и доживљају стварности.

Оно што је, међутим, без обзира на њихове мотиве и породичне језичке навике и потребе сасвим извесно јесте да међу нашим исељеницима постоји огромно интересовање за формално учење стандардног српског језика на институционалном, стандардизованом и професионалном нивоу о чему недвосмислено говори њихова отворена иницијатива и обраћање матици Србији са захтевом да се организује овакав вид наставе за њихове потомке.

На самом почетку требало би отворити питање назива ове специфичне методике наставе српског језика у иностранству услед колебања је ли реч: о завичајном, наслеђеном, дијаспорном, родитељском, фамилијарном или језику порекла? С тим у вези спровели смо онлајн истраживање међу нашим исељеницима широм света и путем анкетног листа поставили им нека важна питања чији су одговори рефлекс њихових националних мишљења и опредељења. Добили смо веома занимљиве одговоре које ћемо представити у следећем поглављу.